

альбомаў, прадстаўленых у кнізе “222 альбомы беларускага року і ня толькі... Праз рок-прызму” [7], утрымліваюць у афармленні беларускую лацінку.

У асноўным у дадзены перыяд выкарыстоўваецца варыянт лацінкі замацаваны ў падручніку А. Лёсіка [4]. Побач з ім часткова працягвае выкарыстоўвацца дарэформенны, г. зв. “польскі” варыянт лацінкі, які сустракаецца ў рэпрэнтных выданнях, перадрукаваных ранейшых артыкулах, у Інтэрнэце. Цалкам такім варыянтам друкавалася газета “Litwa”, якая выходзіла ў двух графічных варыянтах [3, с. 12]. Таксама намеціліся пэўныя тэндэнцыі да рэфармавання беларускай лацінкі. Перш за ўсё з’явіліся спробы ліквідацыі літары *l* як следу польскага ўплыву. Пры гэтым перадаваць цвёрды і мяккі [*l*] прапануецца па агульных з іншымі зычнымі правілах. Менавіта такі варыянт лацінкі быў прапанаваны ў 1994 годзе Інстытутам мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук Беларусі для перадачы антрапонімаў у пашпартах [6, с. 6]. Сістэма не была прынятая, аднак стала асновай „Інструкцыі па транслітарацыі геаграфічных назваў Рэспублікі Беларусь літарамі лацінскага алфавіта”, прынятай ў 2000 годзе [9]. Акрамя таго, ёсць спробы выкарыстання літары *x* замест традыцыйнага *ch* для перадачы гука [*x*], а таксама літары *w* замест традыцыйнага *y* для гука [*y*]. Такія варыянты часам функцыянуюць у Інтэрнэце і sms-камунікацыі. З’яўляліся і спробы стварэння новай беларускай лацінкі, амаль цалкам адмежаванай ад традыцыйнай. Напрыклад, сістэма 1998 года ў газеце “Наша Ніва” [2, с. 1], прапануе перадаваць гукі [*ж*], [*ч*], [*ш*] спалучэннем літар *zh*, *ch*, *sh*, абазначаць гук [*x*] лацінскай літарай *x*. Мяккасць зычных у прапанаванай сістэме перадавалася дадаваннем літары *i* перад галосным і апострафам за літарай у іншых пазіцыях. Прапанова гэта не атрымала шырокай падтрымкі. Але пры транслітарацыі беларускіх уласных назваў выкарыстоўваюцца розныя сістэмы, найчасцей на англійскую мову, у якіх некаторыя гукі перадаюцца падобным да вышэй згаданай сістэмы спосабам.

Такім чынам, беларуская лацінка мае абмежаванае выкарыстанне ў канцы ХХ – пачатку ХХІ стагоддзя. Выкарыстанне лацінкі звязваецца перш за ўсё са зваротам да традыцыі пачатку ХХ стагоддзя і з’яўляецца сяміятычна маркіраваным. Не можна сцвярджаць, што працэс фармавання лацінкі канчаткова завершаны, паколькі працягваюцца дыскусіі над яе рэфармаваннем, што не прыводзіць да адналітага напісання. Рэфарматарскім тэндэнцыям таксама спрыяе практычная неабходнасць перадачы беларускай мовы сродкамі лацінскага алфавіта, у сувязі з чым лацінка можа выкарыстоўвацца як аснова для сістэм транслітарацыі.

Спіс крыніц

1. Da čytaŭoi // Kurier Wileński. – 1994. – 2 września. – S. 10.
2. Dyn’ko, A. Epoha Lukashenki / A. Dyn’ko // Наша Ніва. – 1998. – 23 ліст. – С. 1-2.
3. Palanecki-Mackiewicz, S. Da kwestyi grafiki / S. Palanecki-Mackiewicz // Litwa. – 2007. – Maj. – S. 12.
4. Losik, A. Bielaruski pravapis / A. Losik – Miensk: Vydaviectva Padručnikai i Litaratury dla Moładzi, 1943. – 72 s.
5. Біндзіч, Т. У. Рукапісная беларуская лацінка / Т. У. Біндзіч // Беларускі археаграфічны штогоднік. – Мінск, 2001. – С. 182 – 193.
6. Лукашанец, А. А. Аб правілах транслітарацыі беларускіх уласных назваў / А. А. Лукашанец // Наша слова. – 1994. – 5 кастр. – С. 6.
7. Мартыненка, В., Мяльгуй, А. 222 альбомы беларускага року і ня толькі... Праз рок-прызму / В. Мартыненка, А. Мяльгуй – Мінск: Медысон, 2006. – 448 с.
8. Мечковская, Н. Б. Белорусский язык: Социолингвистические очерки (=Specimina philologiae slavicae, Bd. 138) / Н. Б. Мечковская - München: Verlag Otto Sagner, 2003. – 156 с.
9. Постановление Государственного комитета по земельным ресурсам, геодезии и картографии Республики Беларусь от 23.11.2000. №15 “Об утверждении Инструкции по транслитерации географических названий Республики Беларусь буквами латинского алфавита” (вместе с “Правилами транслитерации букв белорусского алфавита буквами латиницы”) // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. - 2001. - №3. – 8/4488.
10. Сяргеева, Г. “Беларус Віленшчыны” / Г. Сяргеева // Энциклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. - Т. 6. - Кн. 2. - Мінск: “Беларуская энцыклапедыя” імя Петруся Броўкі, 2003. – с. 331.

Н. У. Здановіч

Навуковы кіраўнік – А. І. Белая
Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт,
г. Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

АДМЕТНАСЦЬ ВОБРАЗА ВАНДРОЎНІКА Ў ДРАМЕ Я. КУПАЛЫ «РАСКІДАНАЕ ГНЯЗДО»

Вобраз вандроўніка атрымаў шырокае распаўсюджанне ў літаратурах розных краін, у тым ліку ўсходнеславянскіх. Да яго магчыма ўжыць тэрмін “архетып” – вобраз, які праходзіць праз усю чалавечую культуру; матыў вечны; агульначалавечая сімволіка.

Адным з самых пашыраных тыпаў вандроўніка ў беларускай літаратуры з’яўляецца вобраз старца-жабрака, у адрозненне ад падобнага еўрапейскага героя падобнага тыпу, чалавека пераважна маладога, авантурыста, хітруна ці ж асобы маргінальнай.

Нацыянальная спецыфіка вобраза старца ў беларускай літаратуры найбольш ярка і ўсебакова раскрыта на прыкладзе героя драмы Я. Купалы “Раскіданае гняздо” (1913 г.). Герой з’яўляецца на спустошанае сямейнае гняздо Зяблікаў як сімвал старой, патрыярхальнай Беларусі. «Старац – купалаўскае ўвасабленне адвечнай мудрасці і духоўнай сілы народа, народнага аптымізму, веры ў перамены» [3, с. 201], што асабліва выразна відаць пры супастаўленні вобразаў Старца і Незнаёмага.

Агульнае ў гэтых герояў тое, што яны прыносяць навіны аб грамадскіх працэсах, аб усім, што адбываецца за межамі хаты Зяблікаў, агітуюць за рэвалюцыю; увогуле адсутнасць у іх імёнаў надае вобразам сімвалічнасці. Але даследчыкі літаратурны сыходзяцца ў тым, што Незнаёмы – «вобраз умоўны, абстрагаванае выражэнне рэвалюцыйнай ідэі», «ён створаны выключна прыёмам і сімволіка-рамантычнага пісьма, без псіхалагічнай дэталізацыі, гэта своеасаблівы рупар аўтарскіх ідэй» [4, с. 152]. У адрозненне ад Незнаёмага, Старац прадстаўлены ў драме, як жывы, рэальны чалавек.

Ён мае шырокія погляды, добра ведае жыццё народа, яго думкі і спадзяванні. Мова яго насычана размоўна-бытавой лексікай, але не пазбаўлена годнасці; у ёй шмат прыказак, якія ўвасабляюць мудрасць народа («Свайго не меўшы – трэба легчы спаць не не еўшы», «Там добра, дзе нас няма», «Заўсёды бяда бяду вядзе», «Чалавек страляе, а чорт кулю носіць» [2, с. 346 – 347]. Старац не пакарыўся свайму лёсу, калі зрабіўся жабраком, а заклікае і іншых ніколі не здавацца: «Ганьба таму чалавеку, што рукі апусціць, як перавяслы, і чакае, пакуль сама доля к яму прыйдзе ў хату і папросіцца, каб прыняў яе з ласкі свае! Ганьба таму, хто, вочы на ўсё заплюшчыўшы, будзе ісці ўцёртай здавён сцежкай няпраўды і бяспраўя, думаючы, што іначай быць ніколі не можа і што не ў яго волі змяніць стары парадак бессумленнага жыцця! Ганьба таму...» [2, с. 403]. Ён тонка адчувае надыходзячыя змены ў жыцці грамадства: «Цяпер такі на свеце між людзьмі несупакой расце, што не дай ты божачка! ».

Вобраз Старца з'яўляецца глыбока рэалістычным і тым, што знаходзіцца ў дынамічным, «розум у яго – дыялектычны» [3, с. 201]. Стары не з'яўляецца прыкладам акамянелай традыцыйнасці, прыхільнікам старога жыццёвага ўкладу, а разважае і аб сучаснасці: «Слабы сталі цяперашнія людзі: кепскія вочы маюць, каб усё як належыцца бачыць імі, кепскія вушы маюць, каб кожны шорах пачуць і згадаць, адкуль вецер прыхільны вее, і кепскі розум маюць, каб ім раскумекаць усё чыста, дзе дабро іх чакае, а дзе зло» [2, с. 401]. Ён суадносіць свой жыццёвы вопыт, мудрасць народа з сучаснасцю і паказвае, які шлях трэба выбраць.

Характэрная кампазіцыйная асаблівасць – час з'яўлення Старца на сцэне: гэта цяжкае чаканне Зяблікамі выгнання ў пачатку п'есы і поўная страта надзей на будучыню ў канцы. З'яўляючыся ў пераломныя быццёвыя моманты, Старац набывае рысы прарока. Ён месцамі і гаворыць неакрэслена, загадкава, быццам прадказвае: «Але прыйшла пара, выбіла такая шчасная і няшчасная гадзіна, і прабудзілася думка вялікая, важная...» [2, с. 403]. Паказальна, напрыклад, тое, што ў заключнай рэмарцы адзначаецца: « Старац (не галоўная дзеючая асоба! – Н. З.) ідзе наперад, за ім... (усе астатнія – Н. З.) ».

Пры з'яўленні ў сцэнічным дзеянні купалаўскі Старац вітаецца з усімі словамі «Слава Хрысту, добрыя людзі! », а ў фінале сцвярджае: «Святую песню хоць калі не грэх запець ». [2, с. 407]. Пры гэтым у рэмарцы ўказваецца: «Усе пяюць «Лазара ». Фалькларыст Е. Раманаў адзначаў у канцы XIX стагоддзя: «Лазар бедны шырока распаўсюджаны на Беларусі, яго спяваюць не толькі старцы, але і ўсе прыгнечаныя і пакрыўджаныя. Здаецца, беларус не супраць таго, каб бачыць у бедным Лазары самога сябе» [1, с. 504].

Такім чынам, перадаючы пэўныя рэлігійныя і філасофскія ідэі, герой змяшчае ў сабе рысы евангельскага прапаведніка і лірніка – вандроўнага народнага песняра (іх у народзе таксама называлі старцамі). Можна сцвярджаць, што вобразу старца, як аднаму з самых пашыраных тыпаў вандроўніка, належыць асаблівае месца ў сацыякультурнай прасторы Беларусі, чаго не пакінуў без сваёй увагі нацыянальны класік Я. Купала .

Спіс крыніц

1. *Конан, У. М.* Выбранае / У. М. Конан; уклад. М. А. Козенкі; прад. М. А. Козенкі. — Мінск : Смэлтак, 2009. — 536 с. : іл. — (Выдатныя постаці Беларусі)
2. *Купала, Я.* Паэмы. Драматычныя творы. / Я. Купала; уклад. А. А. Сляпцовай; паслясл. В. А. Каваленкі; мал. В. П. Шаранговіча. — Мн. : Маст. літ., 1989. — 494 с.
3. *Лойка, А. А.* Гісторыя беларускай літаратуры. Дакастрычніцкі перыяд : у 2 ч. / А. А. Лойка. — Падруч. для філал. фак. ВНУ. — 2 – е выд., дапрац. і дап. — Мн. : Выш. шк., 1989. — Ч. 2. — 480 с.
4. *Ярош, М. Р.* Песняр роднай зямлі: Жыццё і творчасць Янкі Купалы. — Мн. : Навука і тэхніка, 1982. — 344 с. : іл.

Н. У. Здановіч

Навуковы кіраўнік — Ж. В. Косціна
Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт,
г. Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

ЭВАЛЮЦЫЯ ВОБРАЗА Ў ПАЭТЫЧНЫХ ТВОРАХ ВАЛЯНЦІНА ТАЎЛАЯ

У творчасці кожнага пісьменніка пэўным чынам адлюстроўваюцца яго старонкі біяграфіі, грамадскія падзеі. Творчасць паэта-рэвалюцыянера, патрыёта і змагара Валянціна Паўлавіча Таўлая можна назваць такім суцэльным адбіткам гісторыі радзімы. Увогуле В. Таўлай не аддзяляў практычнай рэвалюцыйнай дзейнасці ад сваёй літаратурнай працы, паэзія была для яго моцнай зброяй супраць ворагаў: “Глядзі ў ваўчок як дзень, так ноч, — // Не ўбачыш, чорт зіркаты, // Што я заўзята і даўно // Пілюю вершам краты” [3, с. 5].

Першы этап творчасці паэта – вершы-прагэсты супраць польскай акупацыі Заходняй Беларусі – названы рэвалюцыйнымі рамантызмам (прыкладна 1928-1935гг.) [1, с. 8]. Творы гэтага перыяду змяшчаюць у сабе